

IV.A.06. **VATEN, GEWADEN EN BOEKEN**

In het archief van de abdij van Averbode bevindt zich een afrekening van de Diestse zilversmid Rombout de Roest van 13 maart 1496, die voor 12 Rijngulden een nieuwe kelk voor de kerk van Brustem vervaardigde omdat de oude gestolen werd tijdens de strijd tussen de prins-bisschop Jan van Hoorne en de familie van der Marck: '*Anno XCVI^o, mensis marcii dominica Letare Jerusalem, solvimus apud Rommoldum, aurifabrum in Diest, pro uno calice no- vo pro ecclesia de Bruesthem post guerras Leodienses, in qua ca- lix altaris raptus fuit, XII flor. ren., quod sic solutus*' (01).

Bij een kerkvisitatie op 02 aug. 1563 waren de vereiste beno- digdheden aanwezig, behalve op de altaren van O.L.Vrouw en Laurentius, waar geen kelk was. Het altaar van Maria-Magdalena beschikte zelfs over een dubbel stel gewaden en over een zil- veren, deels vergulde kelk.

In de kerk was ook een zilveren en een tinnen, deels vergulde pixis aanwezig, waarin de geconsacreerde hosties bewaard werden. Men vond vier kelken: twee met zilveren kuip en koperen schacht en voet, een vergulde koperen en een tinnen. Ook bezat men een zilveren ciborie. De kerkbedienaars beschikten verder over een zilveren busje op voet, voor de ziekenzalving, en over een chrismatorium, waarin twee afzonderlijke busjes: het ene voor het chrisma (zalfolie voor doopsel en oliesel) en het andere voor de catechumeenolie (doopsel voor volwassenen). Tenslotte noteerden de visitatoren nog een zilveren reliekostensorium van de H.Laurentius en een reliekschijn van de martelaren Cassianus en Laurentius.

Wat de liturgische gewaden betreft, maakte het verslag melding van een zestal kazuifels (02), onder wie een rood gewaad met florale versieringsmotieven, een groen en twee zwarte kazuifels, die licht beschadigd waren. Er was slechts één rode koorkap. Bovendien werd er een fraaie beurs aangetroffen, die met or- namenten in goud- en zilverdraad was opgesmukt en bestemd om een hostiedoosje te bergen. Er was voldoende altaarlinnen aanwezig en er waren drie houten 'peisberden' (03).

Het kerkrapport verschaftte ook een vrij uitvoerig overzicht van de aanwezige liturgische boeken: een Missale Premonstratense, een gedrukte Rituale, voor de bediening van de sacramenten en handschriften op perkament: een Graduale (het boek met door het koor te zingen misgezangen), een Vesperale en een Psalterium.

Voor zijn getijden gebruikte pastoor Mattheus van Herckenrode het Premonstratenser brevier. Hij preekte en verklaarde de H. Schrift aan de hand van de Glossa ordinaria met commentaren van de minderbroeder Nicolaas van Orbellis (+1472) (04).

De aartsdiaken vermeldde in 1563 dat door een kerkdiefstal verschillende kelken waren ontvreemd o.a. een schitterende kelk geschonken door de abt van Averbode.

In 1613 bezat men geen ciborie. In 1650 was er een ciborie uit

verzilverd brons, maar in 1686 kreeg de pastoor de raad er een nieuwe te bestellen.

Pastoor Jan Nauwers (1631-1636) kocht in 1632 een zilveren schaal. De rijkversierde schotel met bies, hoogte: 2,5 cm, lengte 29,5 cm, boord 2,5 cm, stelde een afbeelding voor van de graflegging van Jezus. Het is een ovale schotel met brede bewerkte rand met krulmotieven. In het midden prijkt een engelenhoofd omgeven door vleugels en weerszijden zit een vogel. Jezus wordt in een rechthoekig graf gelegd en is omgeven door zijn moeder, een andere vrouw, die blijkbaar een sepulcrien of kloosterling van de orde van het heilig Graf was en nog twee gevleugelde engelen. De schaal is van een onbekend meester en zou eigendom zijn van de kerkfabriek (foto 1).

In 1643 trof men twee kelken aan: een zilveren en een verzilverde met koperen voet. In 1650 was de Graduale totaal versleten. Er waren vier laden vol met stola's (lange brede sjaal) en manipels (armstroken), twee dalmatieken (opperkleed van de (sub) diaken), vier corporalen (doekje waar het H.Sacrament op rust), die proper zijn, vier kelkdoeken, twee vaandels uit damast, vier alben (wit koorkleed) en voldoende mappen (kartonnen omslag). Alles werd bewaard in de sacristie. Ook waren er twee paar koperen kandelaars en een koperen wierooksvat met een deksel. Zangboeken had men genoeg, maar het parochiaal register en het processieboek waren gescheurd.

Op 24 sept. 1655 was volgens het verslag van aartsdiaken Jan Tabollet het hoofdaltaar behoorlijk uitgerust. Het H.Sacrament werd bewaard in een met ijzeren hek beveiligd muurtabernakel, aan de evangeliekant van het koor. Er brandde bestendig licht. De doopvont was afgedekt en goed onderhouden, maar niet met een hek afgesloten. Er was een ciborie, vermoedelijk de 17e eeuwse zilveren Luikse ciborie, 38,5 cm hoog, met blazoens op de cuppa, die nog behoort tot de kerkschat (05). Ze vertoonde merktekens van Beieren en CP (foto 2).

Er was een zilveren monstrans, gedeeltelijk verguld uit 1650, hoogte: 53,5 cm, breedte: 27,5 cm, voet 19,2 x 16,2 cm. Merktekens: SM gekroond op lelie, lelie in ruit, gekanteelde toren. Dit was het merkteken van de Sint-Truidense edelsmid Steven Meyers, °1619-+1676 (06), die geregeld voor Averbode werkte.

Beschrijving: de lage vierpasvoet van de cilindermonstrans is afwisselend met cherubs (07) en vruchtentrossen versierd. De nodus van de ingesnoerde stam en de cuppa, die de zuil draagt, zijn met een gelijkaardige ornamentiek opgesmukt.

De glazen cilinder, die tussen getorste zuilen en twee vleugelstukken staat, wordt bekroond door drie baldakijntjes, waarvan de buitensten met een engel en het middelste met de pelikaan, die zijn jongen voedt, en een kruisbeeld zijn getopt. Hieronder staan respectievelijk de beeldjes van Laurentius, patroonheilige van de parochie, Norbertus, stichter van de premonstratenzerorde, waartoe de abdij van Averbode, die de kerk bediende, behoorde, een O.L.Vrouw met Kind omgeven door een stralenkrans.

Op de voet prijkt onder een kroon met zeven parels, het wapen van de familie Huyn van Amstenrade, namelijk een slangenkopkruis waarover een hartschild beladen met drie koeken. Arnold Huyn van Amstenrade was toen halfheer van Brustem.

De monstrans die 70 ons weegt, werd in 1650 door pastoor Engelbert Schrammen, 1648-1654, aangekocht bij Steven Meyers. Onder de voetrand staat een inscriptie: '*ME PROCURAVIT R.D. ENGELBERTUS SCHRAMMEN PERSONA IN BRUSTHEM A° 1650/70 ONCEAE*'.
Vertaling: De E.H. Engelbert Schrammen, pastoor te Brustem Anno 1650/70 ons heeft me geschonken (foto 3).

In 1658 liet pastoor Pieter Deliën een misboek opnieuw inbinden en van sloten voorzien voor 4 1/2 gulden en voor 3 gulden kocht hij '*een coeperen lavoer om de handen te wassen als men mis doet*' (08). In Brussel liet hij op 05 sept. 1670 voor een bedrag van 100 Brabantse gulden een nieuw kazuifel maken ter ere van de H. Maagd Maria, door zuster Isabelle Spronck. Het nodige geld kwam uit de offerblok van de heilige Rozenkrans (10). Ook verrijkte hij de sacristie met een koorkap, die op 28 okt. 1671 door Hendrik Binckum, koster van Kortenbos, werd vervaardigd uit stof, die hij in Antwerpen had gekocht voor de som van 80 gulden en 10 stuivers. De koster van Kortenbos kreeg 4 gulden als beloning (10).

Pastoor Deliën zorgde ook voor nieuw linnen op altaar en communiebank. Het liturgisch zilverwerk genoot zijn aandacht. Zo deed hij in 1658 en 1660 de monstrans herstellen en liet bij zilversmid Steven Meyers in 1673 een kelk en een lepeltje overzilveren. Het doopvont had gaten, maar er werd iemand gevraagd om '*de vunt toe te saudeeren*'. In 1661 schafte hij zich een kleine bel (schelleken) aan om te gebruiken tijdens de mis en bij de berechting in het dorp. Er werd zelfs '*stoff om boeven op de autieren te leggen voor de vuylicheyt*' gekocht voor vijf gulden en vijf stuivers.

In de kerkrekening van 1662 was er sprake van de aankoop van twee paar ampullen en een schotel. Gelet op de geringe prijs van vijf gulden, mag men aannemen dat die liturgische gebruiksvoorwerpen uit glas waren vervaardigd. In 1665 gaf men 29 stuivers '*voer lywaet om te gebruycken in het huysken daermen het H. Sacrament in draecht*' en nog eens drie gulden voor een '*cleedt op den autier te leggen*'.

In de huidige kerkschat van Brustem bewaart men ten minste nog één kelk, die uit de tijd van pastoor Pieter Deliën (1654-1673) afkomstig kan zijn. Het betreft de zilveren kelk, 23,5 cm hoog met merktekens HD, Henri Dardenne, een goudsmid uit Hoei.

Beschrijving: kelk met ronde voet en versierde rand. De stam is rijkelijk versierd en de kom rust op een uitgewerkt boordje. De voetwielving draagt het jaartal 1667 en een gedeeld blazoen, dat toebehoorde aan de eerste abdis van de benedictinessenabdij St-Victor te Hoei, Catharina Bolland. Onder de voet staat het grotendeels onleesbaar eigendomsinschrift: '*pertinet.....scevers*' (behoort aan.....). (foto 4).

In 1673 mocht Steven Meyers uit St-Truiden de voet van een kelk overzilveren voor vier gulden.

Pastoor Deliën behoorde tot de vele weldoeners van de kerk van Kortenbos. Hij schonk namelijk het schilderij van Adrianus van Hilvarenbeek, +1572, premonstratenzer van Middelburg en martelaar van Gorcum, door de Antwerpse schilder Abraham van Diepenbeek, °1596--1675. Op de lijst is het schenkingsopschrift samen met het wapen van pastoor Deliën van Brustem aangebracht.

In 1718 werd een '*venerabel met eenen voet*' of een monstrans in verzilverd metaal, hoogte 34 cm, aangekocht voor 41 gulden (foto 5). '*Kerse-maker*' Baerts leverde toen voor 20 gulden kaarsen.

In de 18e eeuw werden twee kelken aangekocht:

1.-een zilveren kelk, waarschijnlijk uit het midden van de 18e eeuw, hoogte: 25 cm, doorsnede voet: 15,7 cm, doorsnede cuppa: 10,3 cm. Merktekens: IBM gekroond, proefsteek, waarschijnlijk een Luiks werk. De kerkfabriek kocht in 1751 voor 77 gulden deze nieuwe kelk.

Beschrijving: kelk met voet in accoladevorm (11) en balustervormige (12) stam. Op de voetwelling is een kruisje gegraveerd. De kom heeft een uitslaande liprand (foto 6).

2.-een tweede zilveren kelk uit het derde kwart van de 18e eeuw, hoogte: 24 cm, doorsnede voet 15,2 cm, doorsnede cuppa: 10 cm. Merktekens: IBM gekroond.

Beschrijving: kelk met ronde voet en balustervormige stam. De kom met uitslaande liprand rust op een boordje van bladwerk (foto 7).

Een wijwateremmer in geel koper, hoogte 44 cm, was van een onbekend atelier uit de 16e eeuw. (foto 8)

IV.A.06. **Vaten, gewaden en liturgische boeken.**

- 01.-A.A.A.,I, register 4, folio 36r°.
- 02.-Kazuifel komt van het middeleeuwse Latijn casubula, casa-
vula = mantel met capuchon.
- 03.-Peisberden = houten bid- of biechtstoelen.
- 04.-Trudo-Jan Gerits.-'De Sint-Laurentiuskerk van Brustem en
haar kunstpatrimonium in de late Middeleeuwen', in OLVL.,
jrg.30, 1975, bijlage VI, visitatierapport, blz.119-124
- 05.-Trudo-Jan Gerits.-'De Sint-Laurentiuskerk van Brustem ten
tijde van pastoor Pieter Deliën (1654-1673)', in Hist.
Bijdr. ter nagedachtenis van G.Heynen, 1984, blz.177.
- 06.-Steven Meyers, zilversmid.- ST.°02.02.1619-+11.04.1676.
-vierde kind uit het huwelijk van Steven Meyers, sr. en
Katharina vander Monden.
-huwde op 12 dec. 1643 met Johanna vanden Borcht. Zijn
huwelijk werd gezegend met 7 kinderen.
-hij werd begraven op het kerkhof van de O.L.Vrouwparochie
te St-Truiden.
- 07.-Cherubs: uit het Hebreeuws: vlambode. Eigenlijk: een engel
van de 2e rang, na de serafijnen.
- 08.-Trudo-Jan Gerits.-'De Sint-Laurentiuskerk van Brustem ten
tijde van pastoor Pieter Deliën (1654-1673), blz. 180.
-'Catalogue de l'exposition de l'art de l'ancien Pays de
Liège et des anciens arts wallon', Luik, 1930, blz.313,
nr.2260.
- 09.-R.A.H.-Kerkelijk archief Brustem nr.10, folio 2r°-v°.
- 10.-Trudo-Jan Gerits.-'De St-Laurentiuskerk van Brustem ten
tijde van pastoor Pieter Deliën (1654-1673)', blz.178.
- 11.-Accoladevorm = in de vorm van een accoladeteken.
- 12.-Baluster: afkomstig van het Grieks balaustion: bloesem van
de granaatboom, wegens overeenkomst in vorm.

Foto 3

BRUSTEM. -Sint-Laurentiuskerk.-Cilindermonstrans, h: 53,5 cm in zilver en gedeeltelijk verguld, met O.L.Vrouw en Kind in een stralenkrans, en met beeldjes van St-Norbertus en St-Laurentiuskerk onder baldakijntjes.

Bovenaan de Pelikaan, die zijn jongen voedt en een kruisbeeld. Op de voet het wapen van de familie Huyn van Amstenrade. Onder de voet: 'Me procuravit R.D. Engelbertus Schrammen persona in Brusthem A° 1650/70 oncaae'.

Het is een werk van de St-Truidense edelsmid Steven Meyers.
Merkttekens: gekroonde SM, met lelie in ruit en gekanteelde toren.

Foto 4

BRUSTEM.- St-Laurentiuskerk.- Zilveren kelk, h. 23,5 cm met blazoen op de voet uit 1667. Merkttekens: HD verbonden, gedateerd 1667 (Henri Dardenne uit Hoei).

Onder de voet staat een onleesbaar eigendomschrift: 'PERTINET ...SCEVERS'.